

Traducerea acestui volum a fost sprijinită de
Publishing Scotland, Translation Fund

Publishing
Scotland

Foillseachadh Alba

ALI SMITH (n. 1962 în Inverness, Scoția) a debutat în 1995 cu volumul de povestiri *Free Love and Other Stories*, premiat cu Scottish Arts Council Book Award și Saltire Society Scottish First Book of the Year Award. Printre romanele celebre ale autoarei se numără *Hotel World* (2001), *The Accidental* (2004), *Girl Meets Boy* (2007), *There But For The* (tradus sub titlul *Era să fiu eu*, Editura Univers, 2014), *How to Be Both* (*Cum să fii și una, și alta*, Editura Univers, 2015). De-a lungul carierei a fost recompensată cu Scottish Arts Council Book Award, Encore Award, Scottish Arts Council Book of the Year Award, Whitbread Novel Award, Goldsmith Prize și nominalizată de două ori pe lista finaliștilor pentru premiile Man Booker și Orange.

ALI SMITH

Prima persoană și alte povestiri

Traducere
de
DIANA CRUPENSCHI

Mulțumesc, Becky, și mulțumesc, Xandra.

Mulțumesc, Kasia.

Mulțumesc, Mary.

Mulțumesc, Sarah.

CUPRINS

Poveste adevărată	9
Copilul	20
Cadoul	31
Persoana a treia	43
Fidelio și Bess	52
Istoria istoriei	65
Nici o ieșire	71
Persoana a doua	81
Știu ceva ce tu nu știi	92
Înscris	102
Perspicace aprig somptuos	112
Prima persoană	126
<i>Credite și mulțumiri</i>	139

POVESTE ADEVĂRATĂ

În cafenea, la masa de lângă mine, erau doi bărbați. Unul era tânăr, celălalt mai în vârstă. Ar fi putut să fie tată și fiu, dar nu exista între ei nimic din acea sfială exersată, nimic din acea furie tulbure care există întotdeauna între tați și fiii lor. Poate că erau rezultatul unui divorț, iar tatălui îi plăcea să fie tată acum, când fiul lui era om în toată firea, iar fiului îi plăcea să fie bărbat în fața lui taică-său, acum când tatăl lui stătea vizavi de el măcar atâta timp cât aveau să bea o ceașcă de cafea. Nu. Mai degrabă bărbatul mai în vârstă era genul de prieten de familie care, în weekendurile de vară, joacă rolul de tată pe lângă băiețelul unei familii divorțate; un om care-și cunoaște responsabilitatea, iar acum uite, băiatul a crescut, bărbatul era mai în vârstă și între ei era o înțelegere care nu avea nevoie de cuvinte etc.

Am încetat să-mi mai imaginez lucruri despre ei. Părea oarecum greșit să fac asta. M-am mulțumit să ascult ce spuneau. Vorbeau despre literatură, un subiect care se întâmplă să mă intereseze, deși o mulțime de oameni n-ar fi interesați de asta. Tânărul vorbea despre diferența dintre roman și povestire. Romanul, spunea el, era o târfă bătrână și grasă.

O târfă bătrână și grasă! a spus bărbatul mai în vârstă, cu un aer încântat.

Era îndatoritoare, încăpătoare, caldă și familiară, spunea tânărul, dar cam obosită, cu adevărat cam prea lentă și neglijentă.

Lentă și neglijentă! a exclamat cel mai în vârstă, râzând.

În timp ce povestirea, prin comparație, era o zeiță agilă, o nimfă zveltă. Pentru că atât de puțini oameni au stăpânit-o, povestirea era încă într-o formă foarte bună.

Într-o formă foarte bună! Bărbatul mai în vârstă a zâmbit cu gura până la urechi la auzul acestor vorbe. Era, pesemne, destul de în vârstă ca să-și aducă aminte niște ani din viața lui, nu prea demult, când asemenea afirmații ar fi fost socotite cel puțin un pic meschine. M-am întrebat cu mintea dusă în altă parte câte dintre cărțile din casa mea erau bune de futut și cât de bune ar fi fost la pat. Apoi am oftat, mi-am scos mobilul și mi-am sunat prietena cu care vin de obicei la cafeneaua asta în diminețile de vineri.

Ea știe destul de multe despre povestire. Și-a petrecut o grămadă de timp din viața ei citind povestiri, scriind despre ele, predând despre ele, și uneori chiar scriind povestiri. Citise mai multe povestiri decât ar crede unii (sau decât le-ar păsa) că există pe lume.

Presupun că asta ar putea fi numit un act de dragoste care durează o viață întreagă, deși ea nu e foarte în vârstă, în dimineața aceea n-avea nici patruzeci de ani. Un act de dragoste care durase cât viața ei până în acel moment. Dar deja știa despre povestiri și despre toți oamenii din lume care scriu și au scris povestiri mai mult decât orice persoană pe care am întâlnit-o în viața mea.

Era la spital în acea zi de vineri, acum câțiva ani, pentru că mai multe ședințe de chimioterapie îi distruseseră până la ultima leucocită minusculă din sângele ei și după asta făcuse o infecție a unei măsele de minte.

Am așteptat ca vocea de robot a centralei telefonice din spital să-mi spună totul despre ea, apoi să-mi recite automat numărul de pe care sunam, apoi să pronunțe greșit numele prietenei mele, pe care o cheamă Kasia, pe urmă să-mi spună exact cât mă costa să ascult tot ceea ce-mi spunea, pentru că în cele din urmă să-mi spună cât o să mă coste pe minut convorbirea cu prietena mea. Apoi mi-a făcut legătura.

Bună, am zis. Eu sunt.

Suni de pe mobil? a întrebat ea. Nu suna de pe mobil, Ali, costă foarte scump cu centrala asta. Te sun eu.

Nu-ți face griji, am spus. Vorbim repede. Ascultă. Povestirea e o zeiță și o nimfă și romanul o târfă bătrână?

Cum ai zis? a spus ea.

O târfă bătrână, una dickensiană, poate, am zis. Ca prostituata care-l învață pe Davin Niven cum să facă sex în cartea aia.

David Niven? a repetat ea.

Știi tu, am zis. Prostituata la care se duce în *The Moon's Balloon* când are vreo paispe ani, și ea e foarte drăguță și îl inițiază și el își pierde virginitatea și se culcă cu ea cu șosețele în picioare, sau poate că prostituata își păstrează șosețele, nu-mi amintesc, e foarte drăguță cu el și pe urmă el se întoarce să o vadă mai târziu, când ea e o târfă bătrână și el a ajuns un actor de film celebru în toată lumea, și îi aduce o mulțime de cadouri fiindcă e un bărbat atât de bun și nu uită niciodată cine s-a purtat frumos cu el. Și povestirea e mai mult ca Prințesa Diana?

Povestirea ca Prințesa Diana, a zis ea. Așa.

Am simțit că cei doi bărbați, care se pregăteau să plece din cafenea, se uitau la mine curioși. Mi-am ridicat telefonul.

O întrebam pe prietena mea ce crede despre teoria cu nimfa, am spus.

Cei doi bărbați au părut ușor surprinși. Pe urmă au ieșit amândoi din cafenea fără să se uite înapoi.

I-am spus prietenei mele despre conversația pe care o auzisem fără voia mea.

M-am gândit la Diana pentru că are oarecum un aer de nimfă, cred, am zis eu. Nu pot să-mi închipui o zeiță care e ca o nimfă. Toate zeițele care-mi vin în minte sunt ca..., știu eu, Kali sau Sheela-Na-Gig. Sau Afrodita, era destul de dură. Toate căprioarele alea pe care le omora. Nu ea ucidea căprioare?

De ce e povestirea ca o nimfă, a zis Kasia. Pare o glumă porcoasă. Ha.

OK, am zis. Atunci zi-mi tu. De ce e povestirea ca o nimfă?

O să mă gândesc la asta, a zis ea. O să am o preocupare cât stau aici.

Kasia și cu mine eram prietene de mai mult de douăzeci de ani, ceea ce nu pare un timp atât de îndelungat, deși sună ca și cum ar fi foarte mult timp. „Lung“ și „scurt“, când se referă la timp, sunt noțiuni foarte relative. Lungi fuseseră toate zilele pe care le petrecuse în spital; azi fusese a zecea zi lungă într-unul dintre saloanele pentru pacienți bolnavi de cancer, când i se făcuseră injecții cu un cocktail de antibiotice și așteptase să-i scadă temperatura și să i se înmulțească leucocitele. Când aceste două mărunte ajustări personale aveau să se întâmple în lume, aveau să-i dea voie să meargă acasă. Iar în jurul ei, în salon, era o mare cantitate de tristețe. După zece zile lungi greutatea acelei tristeți, care ar putea părea destul de suportabilă dacă nu ești cineva care trebuie să se gândească la ea sau care e forțat de împrejurări să reacționeze, dar e aproape uriașă când te afli în aceste situații, era considerabilă.

Mi-a telefonat din nou târziu în după-amiaza aceea și mi-a lăsat un mesaj pe mesageria vocală. Auzeam zgomotele

spitalului și vocile celorlalți pacienți din salon în aerul înregistrat în jurul vocii ei.

OK. Ascultă. Depinde de ce înțelegi prin „nimfă“. Deci depinde. O povestire e ca o nimfă pentru că există satiri care vor să se culce cu ea tot timpul. O povestire e ca o nimfă pentru că amândurora le place să trăiască în munți și păduri, pe lângă izvoare și râuri, în văi și în peșteri răcoroase. O povestire e ca o nimfă pentru că îi place să o însoțească pe Artemis în drumurile ei. Încă nu e foarte haios ce-ți spun, știu, dar mă gândesc la asta.

Am auzit telefonul închizându-se. Mesaj primit la ora trei și patruzeci și trei de minute, îmi spunea robotul mesageriei vocale. Am sunat-o pe prietena mea și am trecut prin ecoul identic al apelului de dimineață prin centrală. A răspuns și nici măcar n-am apucat să o salut, când a zis:

Ascultă! Ascultă! O povestire e ca o nimfomană pentru că îi place să se culce cu mulți – sau să ajungă într-o grămadă de antologii –, dar nu acceptă bani pentru plăcere.

Am răs zgomotos.

Spre deosebire de bătrâna târfă deocheată, romanul, ha, ha, a zis ea. Și când am vorbit cu tata la prânz mi-a spus că poți să pescuiești păstrăvi folosind ca momeală o nimfă. Nimfele sunt un fel de momeli. Spune că sunt unii care au cu ei tot timpul niște lupe pentru cazul în care ar avea prilejul să privească niște nimfe adevărate, ca să poată să le copieze cât mai exact când fac momeli.

Îți zic eu, am spus. Lumea e plină de lucruri uimitoare.

Știu, a zis. Ce părere ai de gluma cu antologia?

Cam de nota șase, am zis.

La dracu' cu ea, a răspuns. O să încerc să mă gândesc la ceva mai bun.

Poate că e ceva mai mult în chestia cu nimfele-pentru-momelile-voastre, am spus.

Ha, ha, a zis ea. Dar trebuie să las chestia cu nimfele în după-amiaza asta și să mă duc înapoi la coada pentru Herceptin.

Doamne, am spus.

Sunt epuizată, a zis ea. Suntem ca niște ciorne de scrisori.

Când un medicament anti-cancer nu e un medicament anti-cancer? am întrebat.

Când oamenii nu pot să și-l permită, a zis ea. Ha, ha.

Lol, am zis.

Și ție, a zis ea. O ceașcă de ceai?

O să fac ceai pentru noi, am zis. Vorbim.

Am auzit cum se închidea. Am pus telefonul jos și m-am dus și am pus de ceai. M-am uitat cum fierbe apa, iar aburul ieșea din gătul ceainicului. Am umplut două cești cu apă fierbinte și am pus în ele pliculețele de ceai. Mi-am băut ceaiul, uitându-mă cum se ridică aburul din cealaltă ceașcă.

Asta voise Kasia să spună cu coada pentru Herceptin.

Herceptin e un medicament care e folosit de ceva vreme în tratamentul cancerului mamar. De puțin timp doctorii descoperiseră, pe vremea când eu și Kasia aveam discuția asta, că medicamentul le ajuta cu adevărat pe unele paciente – pe cele care produceau în exces proteina HER2 – în primele stadii ale bolii. Când era administrat unei paciente receptivă, putea să elimine riscul de recidivă a cancerului în proporție de 50%. Doctorii din toată lumea erau foarte entuziasmați de descoperire, pentru că însemna o schimbare de paradigmă în tratarea cancerului la sân.

Nu auzisem nimic despre asta până mi-a spus Kasia, și nici ea nu auzise până când un mic adevăr, mai puțin de doi centimetri în diametru, pe care un doctor îl descoperise în luna aprilie a aceluia an într-unul dintre sânii ei, însemnase o schimbare de paradigmă în viața de zi cu zi. Acum era august. În mai doctorii îi spusese cât de bun era medicamentul

Herceptin și cum în mod sigur va putea să și-l permită la sfârșitul chimioterapiei din asigurările de sănătate. Apoi, la sfârșitul lui iulie, doctorul ei primise vizita unui membru al TIP, inițialele Trustului de Îngrijire Primară, care are în sarcină finanțarea asigurărilor de sănătate. Membrul TIP i-a spus doctorului prietenei mele să nu mai spună nici uneia dintre femeile bolnave din spital despre minunile făcute de Herceptin până când un grup numit NICE nu avea să-i aprobe eficiența de cost. La vremea aceea, credeau că avea să dureze vreo nouă luni sau poate un an (când avea să fie prea târziu pentru prietena mea și multe alte femei). Totuși, Kasia știa că, dacă voia să cumpere Herceptin prin asigurarea ei de la BUPA, chiar atunci, cu o sumă de aproximativ douăzeci și șapte de mii de lire, ar fi putut face asta. Genul ăsta de chestie se va întâmpla cu un medicament de care e nevoie urgentă chiar acum, undeva lângă tine.

Îngrijire. Primară. Încredere. Bun.

Iată o povestire pe care majoritatea oamenilor cred că o știu deja, despre o nimfă. (Se mai întâmplă să fie și una dintre cele mai timpurii manifestări în literatură ale fenomenului pe care azi îl denumim anorexie.)

Echo era o oreadă, un fel de nimfă a munților. Era bine cunoscută printre nimfe și păstori, nu numai pentru pălăvrăgeala ei fabuloasă, ci și pentru capacitatea de a-și salva prietenele nimfe de mânia zeiței Hera. De pildă, prietenele ei stăteau întinse pe o colină, la soare, iar Hera tocmai sosea după un colț, cât pe ce să le prindă trândăvind, iar Echo, care era înzestrată cu darul de a presimți când avea să apară Hera, sărea în picioare și îi tăia calea zeiței, alergând s-o întâmpine și distrăgându-i atenția cu povești și pălăvrăgeli, pălăvrăgeli și povești, până când toate nimfele leneșe se ridicau și se apucau de lucru, ca și cum n-ar fi trândăvit niciodată.

Când Hera și-a dat seama ce făcea Echo, s-a cam supărat. A întins spre ea degetul cu care blestema și a aruncat asupra ei primul blestem potrivit care i-a trecut prin mine.

De acum înainte, a spus ea, o să poți să repeți doar cuvintele pe care le-ai auzit de la alții cu câteva clipe mai înainte. Nu-i așa?

Nu-i așa, a spus Echo.

Ochii i s-au mărit. Gura i s-a deschis singură.

O să ai o viață grea, a spus Hera.

Rea, rea, a zis Echo.

Da. Mă duc înapoi la vânătoare, a zis Hera.

Oare, a zis Echo.

De fapt, am inventat toată această mică revoltă.

De fapt, nu există nici urmă de revoltă a nimfei Echo în versiunea originală a poveștii, așa cum a istorisit-o Ovidiu. Se pare că, după ce i se luase capacitatea de a putea vorbi cu cuvintele ei și de a-și avertiza prietenele când venea Hera, nu i-a mai rămas nimic – din punctul de vedere al poveștii – decât să se îndrăgostească de un tânăr care era atât de tare îndrăgostit de el însuși, încât își petrecea zilele aplecat peste o apă în care se oglindea, topindu-se de dorul lui și până la urmă tânjind atât de tare încât era cât pe ce să moară (apoi, în pragul morții, s-a transformat din băiat într-o mică floare albă).

Și Echo a început să tânjească. I s-a topit carnea pe ea. A devenit monden de zveltă, apoi n-au mai rămas decât oasele din ea, pe urmă n-a mai fost decât o voce subțirică și tânguitoare care plutea prin aer lipsită de trup, spunând mereu și mereu aceleași lucruri pe care le spuneau alți oameni.

Iată, prin contrast, povestea momentului în care am cunoscut-o pe prietena mea Kasia, acum mai mult de douăzeci de ani.

Eram studentă la un curs postuniversitar la Cambridge și îmi pierdusem vocea. Vreau să spun, nu o pierdusem din pricina unei răceli sau a unei infecții în gât, ci perioada de doi ani petrecută într-un sistem de ierarhii atât de complicat încât fetele și femeile erau încă o noutate mă făcuseră cumva să-mi pierd vocea firavă pe care o aveam.

Așa că stăteam în fundul unei săli, fără să mai ascult nimic cu adevărat, și am auzit un glas. Venea de undeva din fața mea. Era vocea unei fete și întreba direct persoana care ținea seminarul și titularul de catedră ceva despre scriitoarea americană Carson McCullers.

Fiindcă mi se pare că McCullers este, în mod evident, relevantă la toate nivelurile acestei discuții, a spus vocea.

Persoana și titularul de catedră au părut amândoi oarecum șocați că altcineva vorbise cu voce tare. Titularul de catedră și-a dres glasul.

M-am trezit înclinându-mă în față. Nu auzisem de ani de zile pe cineva vorbind astfel, etalându-și atât de deschis și nepăsător cunoștințele și exprimarea directă. Mai mult: mai devreme în ziua aceea vorbisem cu o studentă care încă nu absolvise și care nu găsisese în tot departamentul de engleză al Universității Cambridge pe cineva care să-i supervizeze teza despre McCullers. Se părea că nici unul dintre cei care erau eligibili pentru a preda nu citise cărțile acestei scriitoare.

Oricum, îndrăznesc să spun că McCullers o să ți se pară că nu e deloc de aceeași calibră, a spus persoana care preda Literatura după Henry James.

Ei, chestia e că nu sunt de acord, a spus vocea.

Am râs tare. Era un zgomot care nu fusese niciodată auzit în încăperile astea; s-au întors mai multe capete ca să vadă cine scotea asemenea sunete improbabile. Fata cea nouă a continuat cu politețe, punând întrebări la care nu a răspuns

nimeni. A pomenit, îmi amintesc, cât de mult îi plăcea lui McCullers o maximă: Nimic din ce-i omenesc nu mi-e străin.

La sfârșitul seminarului, am alergat după fata aceea. Am oprit-o pe stradă. Era iarnă. Ea purta un palton roșu.

Mi-a spus cum o cheamă. M-am auzit spunându-i numele meu.

Franz Kafka spune că povestirea e o colivie în căutarea unei păsări. (Kafka a murit de mai bine de optzeci de ani, dar încă pot să spun Kafka spune. E doar una dintre căile prin care arta se opune mortalității noastre.)

Tzvetan Todorov spune că ceea ce e special la o povestire e faptul că e atât de scurtă, încât nu ne lasă timp să uităm că e doar literatură, nu viață adevărată.

Nadine Gordimer spune că povestirile sunt toate despre momentul prezent, ca strălucirile efemere ale unui roi de licurici, ici și colo, în întuneric.

Elizabeth Bowen spune că povestirea are, față de roman, avantajul unei concentrări speciale și că creează o narațiune, de fiecare dată, absolut în propriii săi termeni.

Eudora Welty spune că povestirea adesea își problematizează propriile interese și că asta e ceea ce o face interesantă.

Henry James spune că povestirea, fiind atât de condensată, poate să dea o perspectivă particularizată despre complexitate și în același timp despre continuitate.

Jorge Luis Borges spune că povestirile pot fi forma perfectă pentru romancierii prea leneși ca să scrie ceva mai lung de cincisprezece pagini.

Ernest Hemingway spune că povestirile sunt făcute din propria lor schimbare și mișcare și că, chiar și atunci când o povestire pare statică și nu poți distinge nici o mișcare în ea, probabil că se schimbă și se mișcă neîncetat, totuși, doar că tu nu vezi asta.

William Carlos Williams spune că povestirea, care acționează ca flacăra unui chibrit aprins în întuneric, este singura formă reală pentru a descrie scurtimea, fragmentarul și întregul simultan al vieții oamenilor.

Walter Benjamin spune că povestirile sunt mai puternice decât momentul real, trăit, pentru că ele pot elibera momentul real, trăit după ce momentul real, trăit a dispărut.

Cynthia Ozick spune că diferența între o povestire și un roman este aceea că romanul este o carte a cărei parcurgere, dacă e un roman care produce efecte, chiar îl schimbă pe cititor, în timp ce o povestire este mai mult ca un talisman dăruit protagonistului de o zână – ceva complet, puternic, a cărui forță ar putea să nu fie încă înțeleasă, care poate fi ținut în mâini sau vârat în buzunar și purtat prin pădure, într-o călătorie întunecată.

Grace Paley spune că a ales să scrie doar povestiri toată viața pentru că arta e prea lungă și viața e prea scurtă, iar povestirile sunt, prin natura lor, despre viață, iar viața însăși se regăsește adesea în dialoguri și în discuții în contradictoriu.

Alice Munro spune că fiecare povestire e cel puțin două povestiri.

Erau doi bărbați în cafenea la masa de lângă mine. Unul era tânăr, altul era mai în vârstă. Am stat în aceeași cafenea doar pentru scurt timp, dar am fost în dezacord destul de mult timp pentru ca eu să-mi dau seama că aici era o poveste.

Povestea asta a fost scrisă în urma discuției cu prietena mea Kasia și în cinstea întregii ei capacități neobosite de a-și articula ușor și clar ideile – unul dintre motive fiind, în acest caz, că o mulțime de alți oameni ar fi trebuit să primească acel medicament când aveau nevoie de el.

Deci, când e povestirea ca o nimfă? Când ecoul ei te îngână.